

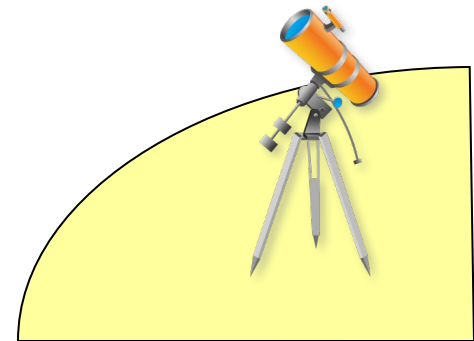

**Nizami Gəncəvi adına tam orta məktəbin
sinif müəllimi
Verdiyeva Zöhrə.**

Ayın itməsi

EDUMEDIA

.Standart : 1.1.1 , 1.2.1, 2.1.4, 2.2.2

Məqsəd:

Dinlədiyini anlayırMövzu ilə bağlı təqdimat edir.
Mətindəki yad sözləri tanıdığı və bildiyi sözlərlə uyğunlaşdırır.

İntiqrasiya:

Həyat bilgisi
Riyaziyyat

Təlim usulları.

Müzakirə,

İş üsulu:Böyük və kiçik
qruplarla iş.

.Dərsin tipi: İnduktiv

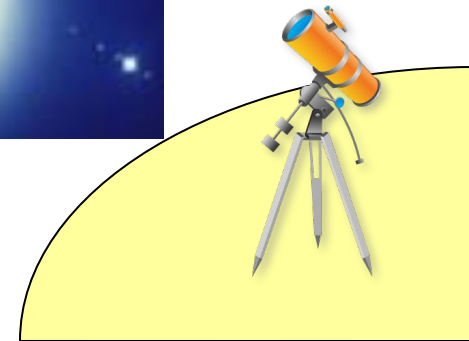
. Resuslar:Dərslik
,elektron lovhə , iş
vərəqləri

Motivasiya.

- Yerə vurdum baltanı,
Ağzı gümüş xaltanı.
Yerdən bir oğlan çıxdı
Cümlə cahan sultanı.

(AY)

Ай hansı formalarda görmüsünüz? Niyə o müxtəlif olur?

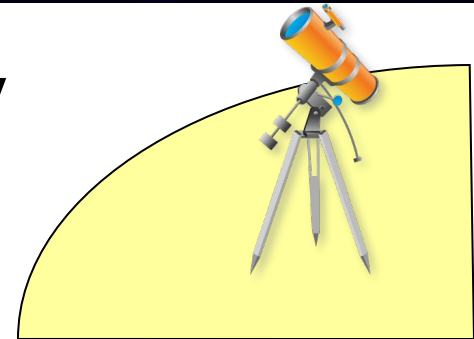
Bədirlənmiş Ay

Yarım görüntülü Ay

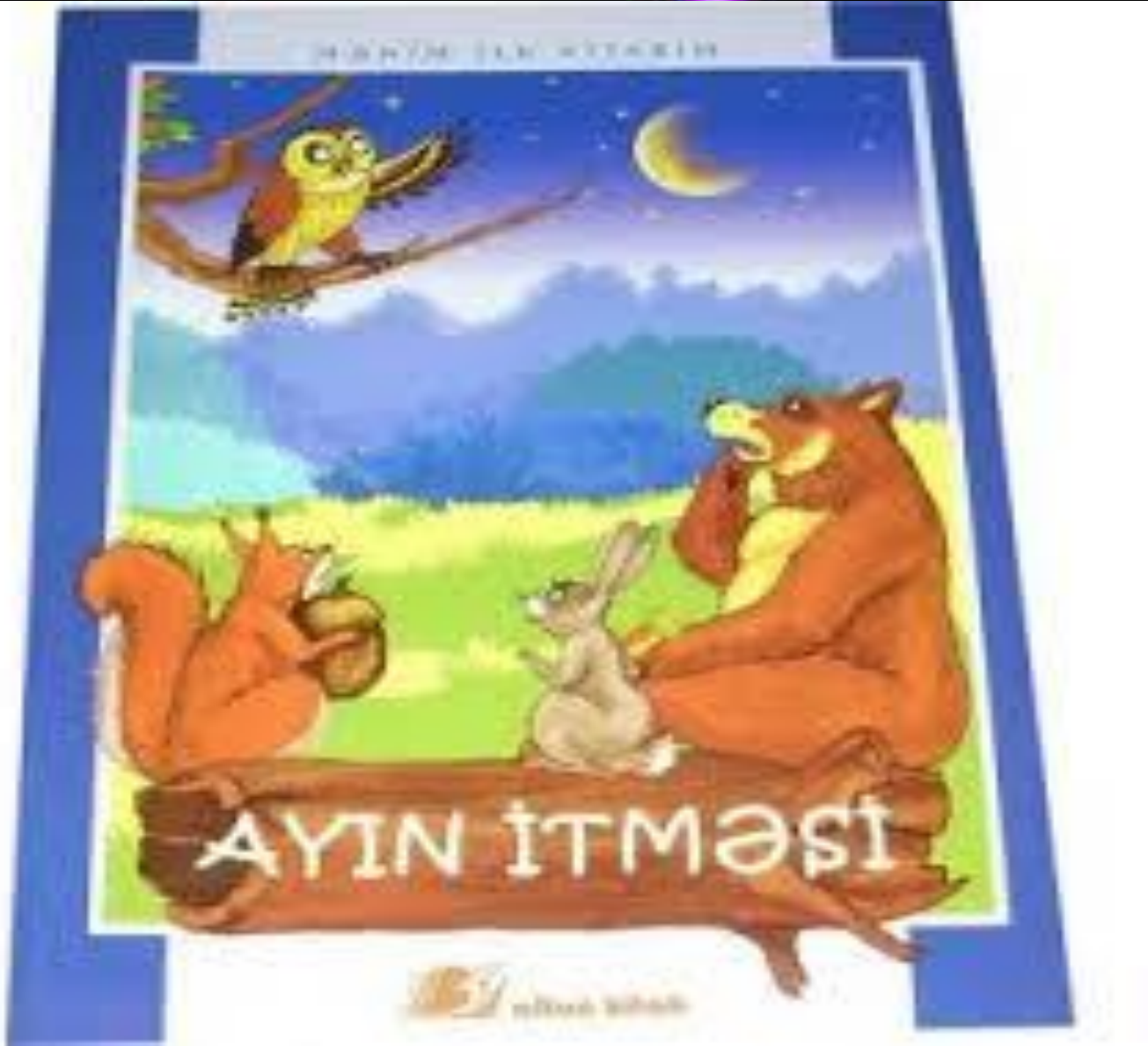

Oraq formalı Ay----- Hilal Ay

Dərsin mövzusu üzərində iş

Maral bunu görüb soruşdu:
– Nə olub, Sincab qardaş?
bura vurnuxursan?

– Gecə üçün ərzaq tedarik
lazımdır, – deyə Sincab
heç fikir verməmişən? Ay günəş
kiçilir. Belə getsə, bir neçə gün

Ay yoxa çıxacaq, meşə zil qaranlıq olacaq. Göz gözü
Gecələr necə yemək tapacağıq?!

– Yox, heç fikir verməmişdim. Məncə, sən uydurursan.
– Özün bilərsən. Mən getdim yemək axtarmağa.

Üç gündən sonra qaranlıq düşən vaxt onlar yenə görüşdülər.

Marala dedi:

– Bir Aya bax. Az qala yarısı qalıb. Gördün? Mən deyən
Maral gördü ki, Sincab doğru deyir. Tez Tülkünün yanına

– Tülkü lələ, Ay yoxa çıxır. Gecə üçün yemək tedarik

lazımdır.

– Hanı? – Tülkü göyə baxdı. –

Ay yerindədir ki...

– Hə, yerindədir. Ancaq o
kiçilir. Üç gün bundan qabaq
böyük idi. Özüm görmüşdüm.

Bir azdan bütün meşəyə xə-
bər yayıldı: "Ay yoxa çıxır!" Hamı
meşverətə topladı. Bütün hey-
vanlar göyə baxırdı. Qaranlıq
səmada Ayın kiçik bir hissəsi
qalmışdı. Ayı dedi:

– Mənar Ay hələ olmur?

ir dedi:

Yaxşı, sakit olun! Gəlin gedək Bayquşun yanına. O, hamımızdan
yaşayıb. Ağıllıdır, bir məsləhət verər.

Sifahi nitq

Sanca, hadisələr necə davam edəcək? Bayquş onlara necə kö-
mək edəcək?

2-ci hissə

Heyvanlar Bayquşun yanına
dilər. Qoca Bayquş məsələ-
nə yerdə olduğunu biləndə
düşdü və dedi:

– Sizin heç dünyadan xə-
riniz yoxdur ki... Yaxşı, mən
Ay, Yer və Günəş haqqın-
dars keçərəm. Əvvəla bil-
lisiniz ki, Ay özü işıq
çəkmir. Onu işıqlandıran Gü-
nəşdir.

– Necə yeni Günəşdir? –
soran dilləndi. – İndi qaran-
dır. Günəş yoxdur, amma Ay işıq saçır.

– Sözümlü kəsmə! – Bayquş hirsələndi. – Günəş var. Sadəcə, indi o,
Yerin arxa tərəfindədir.

– Mən heç nə başa düşmədim, – deyə Canavar yavaşca donqu-
landı.

– İvəslədən çıxan Bayquş ağacdən üç alma dərib onları budaqdan
naşı asdı. Sol tərəfdəki almanı göstərərək dedi:

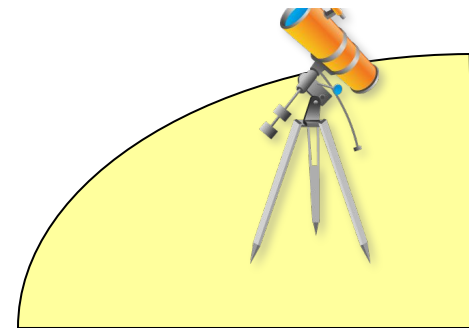
– Baxın, bu, Günəşdir, ortadakı Yerdir, sağ tərəfdəki də Aydır. Biz
Yerin Aya tərəf olan hissəsindəyik. Günəş əks tərəfdə olduğuna

ərə bura qaranlıqdır. Ancaq Günəşin şüaları Ayın bir hissəsini
Yerin kəməli düşür. Ona görə də bizə

Sualları cavablandırmaq:

- Sincab niyə narahat idi?
 - O, fikrini kimə dedi?
 - Bəs maral fikrini kimə bildirdi?
 - Xəbəri bütün meşəyə kim yaydı?
 - Məsləhətə kimin yanına getdilər?
 - Sizcə, bayquş onlara nəyi izah etdi?
 - Ay itə bilərmə ?
 - Ay niyə balacalaşır?
- Mətinin davamını oxumaq.

Mətnin davamı 2-ci hissə

Sən gəlir Sincab çox həvəsli idi. Bir dedi:

Maral bunu görüb soruşdu:
– Nə olub, Sincab qardaş? Sən bura vurnuxursan?

– Gecə üçün ərzaq tedarik lazımdır, – deyə Sincab cavab verdi. – Heç fikir verməmişəm? Ay günəş kiçilir. Belə getsə, bir neçə gündən

Ay yoxa çıxacaq, meşə zil qaranlıq olacaq. Göz gözü qorun. Gecələr necə yemek tapacağıq?!

– Yox, heç fikir verməmişdim. Məncə, sən uydurursan.

– Özün bilirsən. Mən getdim yemek axtarmağa.

Üç gündən sonra qaranlıq düşən vaxt onlar yenə görüşdülər.

Marala dedi:

– Bir Aya bax. Az qala yarısı qalib. Gördün? Mən deyirdim.

Maral gördü ki, Sincab doğru deyir. Tez Tülkünün yanına gəldi.

– Tülkü lələ, Ay yoxa çıxır. Gecə üçün yemek tedarik lazımdır.

– Hani? – Tülkü göyə baxdı. –

Ay yerindədir ki...

– Hə, yerindədir. Ancaq o kiçilir. Üç gün bundan qabaq böyük idi. Özüm görmüşdüm.

Bir azdan bütün meşəyə xəbər yayıldı: "Ay yoxa çıxırl!" Hamı meşverətə topladı. Bütün heyvanlar göyə baxırdı. Qaranlıq səmada Ayın kiçik bir hissəsi qalmışdı. Ayı dedi:

– Məgər Ay hələ olmur?

– Bəli, deyir.

Yaxşı, sakit olun! Gəlin gedək Bayquşun yanına. O, hamımızdan yaşayıb. Ağıllıdır, bir məsləhət verər.

Bifahi nitq

Sənca, hadisələr necə davam edəcək? Bayquş onlara necə kömək edəcək?

2-ci hissə

Heyvanlar Bayquşun yanına diledilər. Qoca Bayquş məsələ-nə yerə olduğunu biləndə dü və dedi:

– Sizin heç dünyadan xəbər yoxdur ki... Yaxşı, mən də Ay, Yer və Günəş haqqında keçərəm. Əvvəla bilirsiniz ki, Ay özü işıq çəkmir. Onu işıqlandıran Günəşdir.

– Necə yeni Günəşdir? –

– Nə deyən dilləndi. – İndi qaranlıq.

– Günəş yoxdur, amma Ay işıq saçır.

– Sözümlü kəsmə! – Bayquş hirsələndi. – Günəş var. Sadəcə, indi onun arxa tərəfindədir.

– Mən heç nə başa düşmədim, – deyə Canavar yavaşca donqulandı.

– Həvələdən çıxan Bayquş ağacdən üç alma dərib onları budaqdan naşı asdı. Sol tərəfdəki almanı göstərərək dedi:

– Baxın bu, Günəşdir, ortadakı Yerdir, sağ tərəfdəki də Aydır. Biz bu Yerin Aya tərəf olan hissəsindəyik. Günəş əks tərəfdə olduğuna görə bura qaranlıqdır. Ancaq Günəşin şüaları Ayın bir hissəsini işıqlandırır. Yəni kəlməni düşür. Ona görə də bizə

Tədqiqat sualı:
Ay niyə gecə işıq saçır?

Qruplar üzrə iş:

Ay qrupu:

Verilmiş mətni oxuyun və ideyasını deyin!

Nağıllarımızdan gözəl qızlar haqqında tez-tez belə ifadəyə rast gəlicənsiz. “On dörd gecəlik ay kimi işıq saçır”. Deməli insanlar çoxdan bilirdilər ki ,Ay 14 günə bədirlənir.

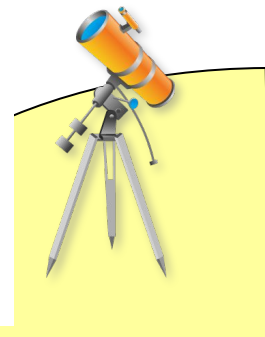
Qədim yunan alimləri kəşf etdilər ki, Ay Günəşin işığıni əks etdirir. Onlar Ayın üzərindəki ləkələrə də fikir vermişdilər. Yunanlar elə bilirdilər ki, bu ləkələr Yerdəki dənizlərin , dağların əksidir. İki min əvvəl yaşamış Roma alimi Plutarx ilk dəfə olaraq sübut etdi ki, bu ləkələr Ayın öz səthində olan ləkələrdi.

Ulduz qrupu:

Mətni oxuyun alimin dediklərini
canlandırın

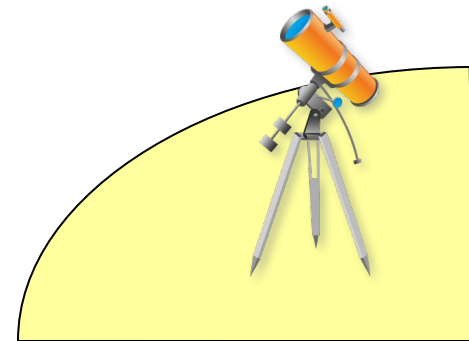
Böyük İtalyan alimi Leonardo da Vinci diqqətlə baxıb gördü ki, Ayın qaranlıq hissəsi də zəif işıq saçır. O özünün kəşf etdiyi teleskopla Aya baxanda başa düşdü ki, Ayın bir hissəsini Yer işıqlandırır. Axı Yer də Günəşin işığını əks etdirir və bu işıq Ayın üzərinə düşür.

Yer qrupu:

Mətni oxuyun Ayın izahını deyin:

- Fəzalar təzə Aydan başlayır. Təzə Ay Yer və Günəş arasında olarkən başlayır. Təzə ay görünmür. Daha sonra Ayın yerə tərəf olan hissəsini Günəş işıqlandırdığından görünməyə başlayır. Işıqlanmış hissə nazik dairə formasında olur. Buna artan Ay deyilir.

Günəş qrupu:

Verilmiş hissəni oxuyun yeni doğulmuş Ayın izahını deyin.

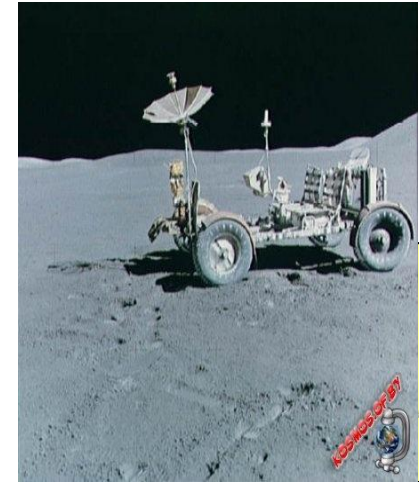
- Ayın Günəşli hissəsi tezliklə artır və yarım dairə formasını alır. Bu ayın birinci hissəsi və ya yarısı adlanır. Daha sonra ayın səthi yavaş –yavaş daha az işıqlanır və sonuncu həddə çatır. Beləliklə dövr tamamlanır. Yenidən Təzə Ay doğulur. Yeni ayın doğulması 29,5 gün çəkir.

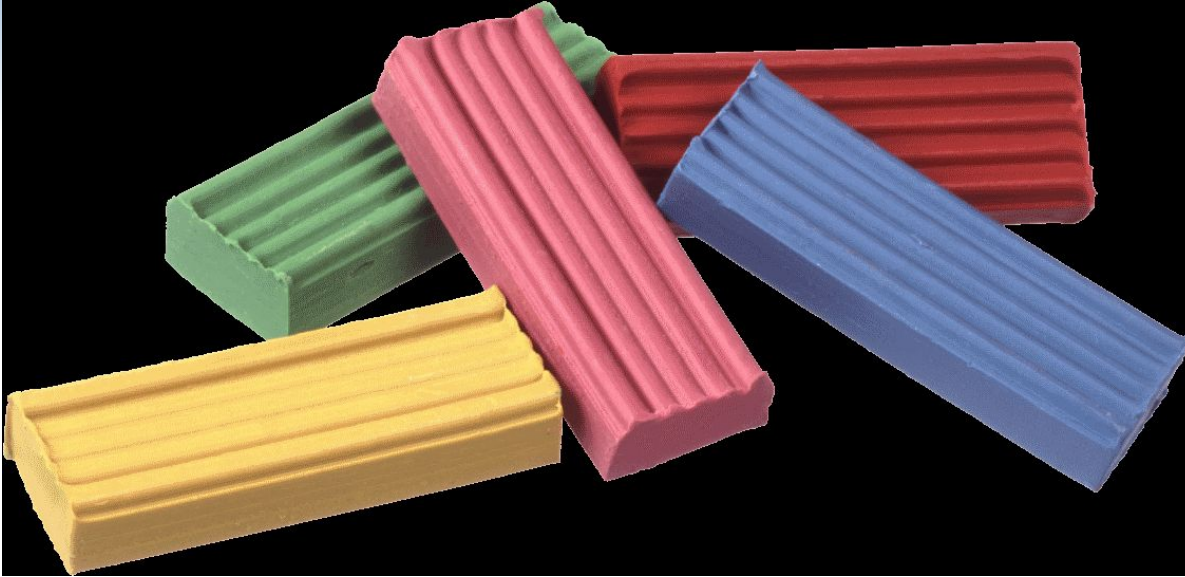
Fəza qrupu:

Verilmiş hissələrdən qeydlər yazıb təqdim edin.

Yerdən Aya qədər məsafə 384 min kilometrdir. Yer Aydan 6 dəfə böyükdür. Kosmik raketlə Aya 2-3 günə çatmaq olar. Lunaxod Ayın səthinə insanlar tərəfindən göndərilən radio ilə idarə olunan aparatdır. Ayda hava yoxdur. Nə ağac var, nə də ot. Ətraf yalnız toz və daş səhrasından ibarətdir.

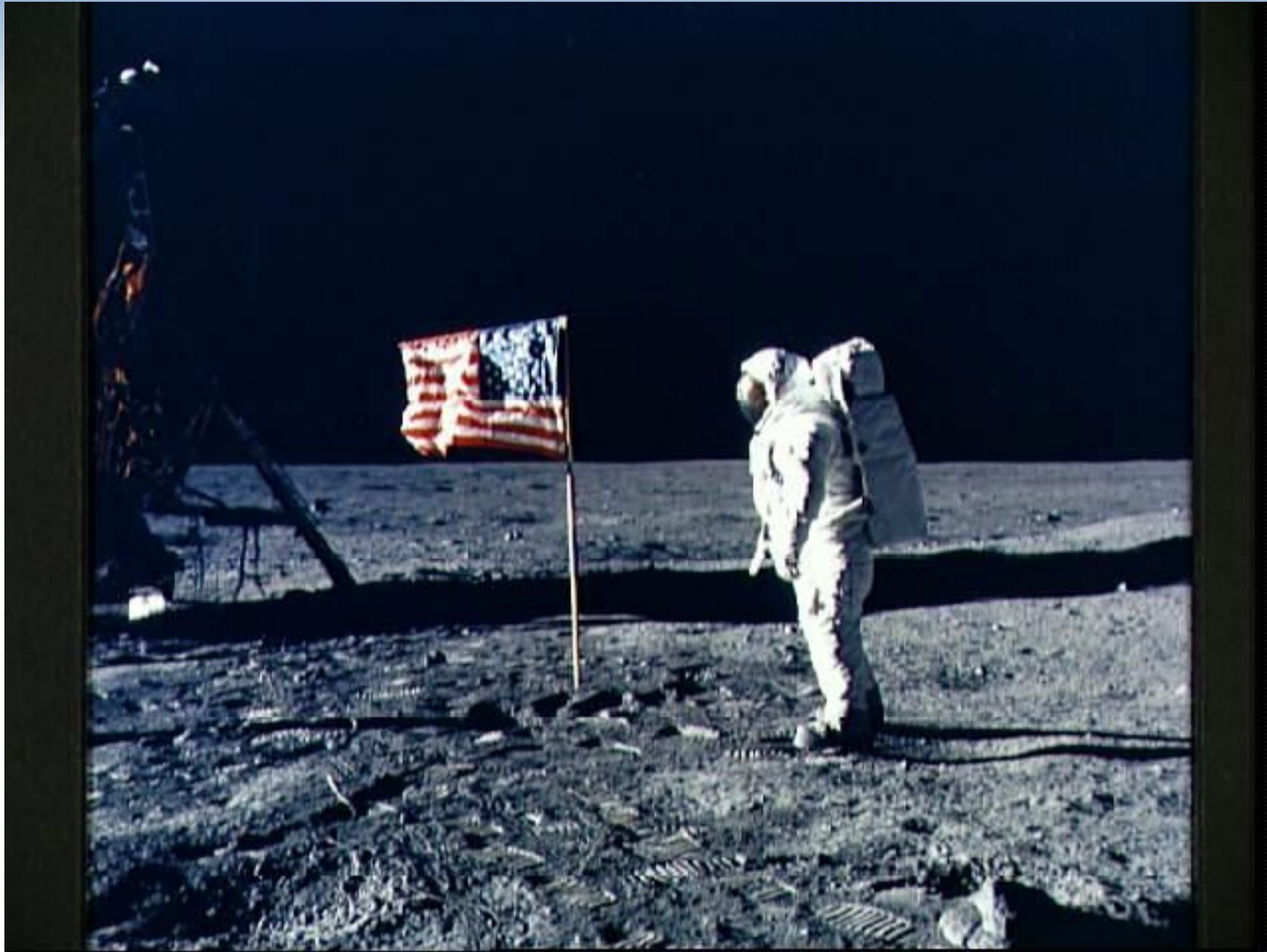
Praktik iş.

u351a9-mahn305lar305--q252m601351-elaram-m601n-d601-.mp3

- Plastilindən Ay modelini hazırlayın, ölçüləri düzgün verməyə çalışın.

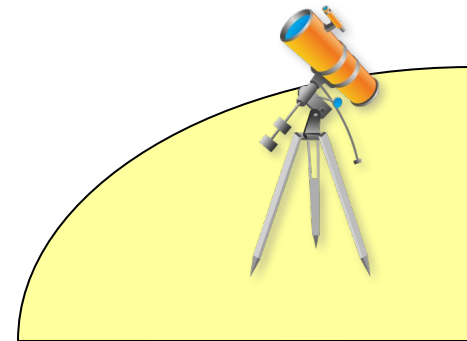
Müzakirə test sualları

Yerdən Aya qədər məsafə nə qədərdir?

a)385 min

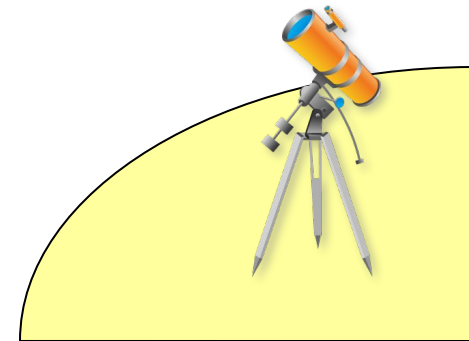
b)386 min

c)384 min

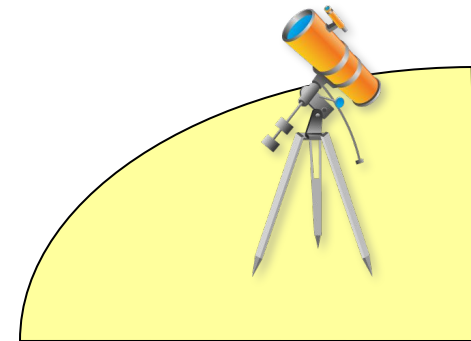
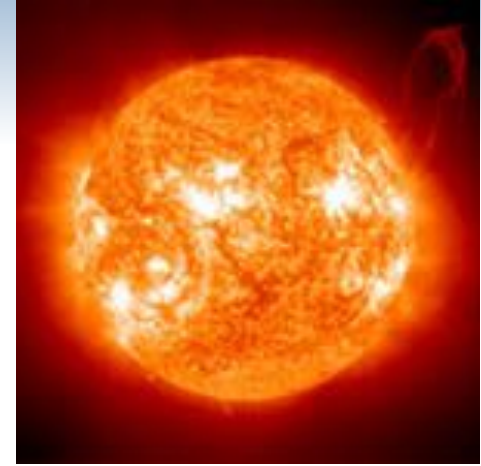
1. Astronom göy cisimlərini müşahidə edir. Kicik cisim daha böyük cismin dövrəsində fırlanır. Bu hansı cisimdir?

- a) ulduz
- b) peyk
- c) komet

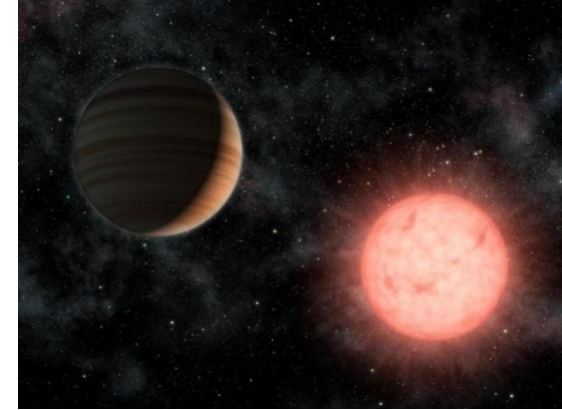
2. Ayın nəyin ətrafında fırlanmasını düzgün göstərin.

- a) Günəş ətrafında
- b) Yer ətrafında
- c) Mars ətrafında

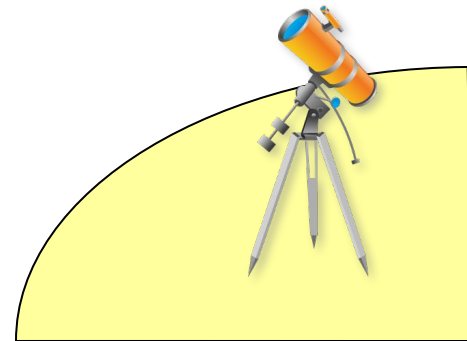
3. Plastilindən Yer və Ay forması hazırladınız. Bu göy cisimlərinin ölçüləri necə olmalıdır?

- a) Yer Aydan kiçikdir
- b) Yer Aydan böyükdür
- c) Yer və ay eyni ölçüdədir.

5. Yerdən Ayın səthinin tədqiqi üçün
göndərilən radio ilə idarə olunan aparat
hansıdır?

- a) raket
- b) Təyyarə
- c) Lunaxod

4. Ay nədir:

- a) Bu planetdir
- b) Bu ulduzdur
- c) Bu peykdir

Hansı düzdür?

Yerdən aya nə ilə çatmaq olar?

a) raket

a) təyyarə

c) helikopter

Nəticə:

- Ay özü işıq saçmır.
- Onu işıqlandıran Günəşdir'.
- Axsamalar Günəş yerin arxa tərəfində olur.
Günəş əks tərəfdə olduğuna görə Yer qaranlıq olur.
- Günəş Ayın bir hissəsini
- Qalan hissəsinə Yerin kölgəsi düşür.

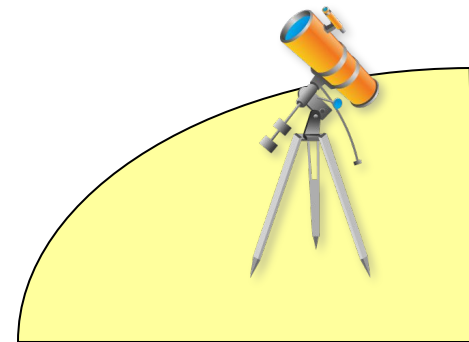

- Ay səthində 1 gün 2 həftə davam edir. Sonra 2 həftə gecə olur. Gün ərzində temperatur + 130 dərəcəyədək qızır. Gecə olanda isə hava sürətlə soyuyur və temperatur -170 dərəcəyədək düşür.

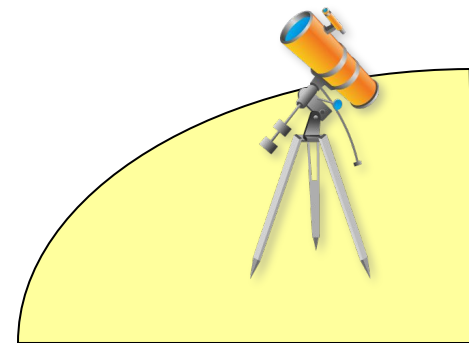
Ayda niyə insanlar yaşamır?

- Ayda hava yoxdur. Nə ağac var, nə də ot. Ətraf yalnız toz və daş səhrasından ibarətdir.

- Yerdən aya baxdıqda onun formasının dəyişməsinin şahidi oluruq.
- Bu müxtəlif formalar *Ayın fəzaları* adlanır. Yaranmasına səbəb isə bizim Ayın yalnız işıqlanmış tərəfini görməyimizdir.
- Ay günəşin ətrafında fırlanır və onun *təbii peykidir*.

Qiymətləndirmə qrup üzrə

	<u>Qrup</u> <u>Meyar</u>	Ay	Ulduz	Günəş	Yer	Fəza
1	Əməkdaşlıq					
2	Təqdimat					
3	Vaxt böl-dən səmərəli istifadə edir					
4	Göy cisimləri haqqında bilir.					
5	Mətinin hissəsini oxuyub anlayır					

